

5. «Я працюю в групі» – вправи, що передбачають спільну образотворчу роботу в парах, що дає змогу розвивати комунікативні навички, досліджувати і коригувати соціальні ролі і звичні форми поведінки [7, с. 107].

Таким чином, арт-терапія є дієвим методом у роботі з особами з особливими освітніми потребами різних вікових груп, оскільки сприяє психологічному оздоровленню, гармонізації, розвитку особистості і здійснює позитивний вплив на її інтеграцію в суспільство, що є основною проблемою і першочерговим питанням інклюзивної освіти.

Список використаних джерел:

1. Parrott K.A., Schuster J.W., Collins B.C., Gassaway L.J. Simultaneous prompting and instructive feedback when teaching chained tasks. *Journal of Behavioral Education*. 2000. Vol. 10, Iss. 1. P. 3–19.
2. Saldana C. Children with disabilities: Constructing metaphors and meanings through art. *International Journal of Special Education*. 2016. Vol. 31, Iss. 1. P. 88–96.
3. Penketh C. Children see before they speak: An exploration of ableism in art education. *Disability & Society*. 2017. Vol. 32, Iss. 1. P. 110–127.
4. Allahverdiyev M., Yucesoy Y., Baglama B. An Overview of Arts Education and Reflections on Special Education. *International Journal of Educational Sciences*. 2017. Vol. 19, Iss. 2–3. P. 127–135.
5. Бакшеева Т.С., Горяйнова Д.П. Влияние арт-терапии на поведение подростков. *Воспитание школьников*. 2010. № 7. С. 58–61.
6. Hautala P.-M. Art therapy in Finnish schools: education and research. *Arteterapia. Papeles de arteterapia y educación artística para la inclusión social*. 2011. Vol. 6. P. 71–86.
7. Касен Г.А., Айтбаева А.Б. Арт-педагогика и арт-терапия в инклюзивном образовании. Алматы : Казак университеті, 2019. 184 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Гончаровська Галина Федорівна,

кандидат психологічних наук,
викладач кафедри психології розвитку та консультування,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: galja_from_ua@ukr.net

Мартиняк Оксана Романівна,

магістрантка,
факультет педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: oksanamartuniak@ukr.net,

Цимбала Уляна Ігорівна,

магістрантка,
факультет педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: ylianamalish1717@gmail.com.

У сучасному українському суспільстві життя кожної людини є великою цінністю. Згідно ратифікування Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю та затвердженням

Всесвітньою декларацією права про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей, наше суспільство спрямувало свої сили не тільки на збереження життя кожної людини, а й на забезпечення оптимального середовища для навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами. Оскільки діти даної категорії були позбавлені можливості здобувати освіту разом з ровесниками та мати доступ до загальноосвітніх навчальних програм, то мали можливість навчатися лише в спеціалізованих навчальних закладах. Через те, сучасна спеціальна освіта, спрямована на вдосконалення середовища інклюзивної освіти. Інклюзія має важливе значення і в політичній, і в науково-пошуковій, і в практичній роботі та виступає засобом, через який можна досягнути соціальну справедливість для дітей з особливими освітніми потребами [3].

Як відомо, дослідженню проблеми освітнього середовища дітей з особливими освітніми потребами присвячували свої роботи такі вчені, як Л. Виготський, В. Сухомлинський, А. Колупаєва, М. Сварник, В. Синьов, А. Шевцов. Також питання інтегрованого навчання таких дітей висвітлювались в роботах В. Бондара, Г. Іващенко, М. Венедіної, П. Горностая, М. Власової.

Метою статті є дослідження проблеми освітнього середовища дітей з особливими освітніми потребами.

Освітнє середовище напряму впливає на фізичну, когнітивну, соціально-емоційну сферу дитини і на розвиток загалом. Якщо середовище безпечне на фізичному та психологічному рівні, забезпечене різними ресурсами то воно буде сприяти розвитку та ефективному навчанню як в ході самостійної роботи, так і в груповій взаємодії дітей. Через забезпечення відповідних умов із врахуванням певних потреб, дітей можна навчити співпрацювати, брати участь у різноманітних заняттях, не боятися ризикованих ситуацій і в навчанні, і в повсякденному житті [5].

На думку Л. Виготського, дітей із психофізичними порушеннями потрібно спільно навчати та виховувати з їх здоровими ровесниками в одному закладі. Відомий дослідник вважає, що коли навчання проходить окремо, то цих дітей штучно ізолюють як від ровесників, так і від сім'ї, після чого створюється вузьке та обмежене коло колективу, або ж, можна сказати «замкнений маленький світ», в якому все пристосовано для комфортного перебування дітей з певними дефектами, і власне відбувається формування у них так званих «вторинних порушень». Тому, актуальною на сьогоднішній день є думка науковця-психолога, яка полягає в створенні середовища, в якому будуть використовуватися різноманітні засоби та способи для повноцінного розвитку дітей. Саме таким чином, можна не лише покращити умови в інклюзивному середовищі, а й соціалізувати таких діток [1].

Предметно-розвивальне середовище та змістовне спілкування дітей з дорослими є головними складовими, які забезпечують повноцінний розвиток дитини. Через те, велика увага приділяється управлінню процесом інклюзивного середовища. Для того, щоб середовище було ефективним потрібно звертати увагу на врахування індивідуальних потреб, можливості кожної окремої дитини, дотримання принципу відповідного універсального дизайну, взаємодію батьків з дітьми та персоналом закладу освіти. В дитини потрібно стимулювати інтерес до пізнання чогось нового, сприяти навчанню, вчити співпрацювати з іншими та розвивати самостійність. Діти повинні відчувати безпеку та захищеність, а від навчання та ігор отримувати задоволення.

Метою інклюзивного середовища є орієнтація на розвиток особистості дитини та відповідь запитам, які подає соціальне середовище. Для його формування потрібно дотримуватись певних принципів:

- створити сприятливий соціальний та емоційний клімат;
- створити умови для групової роботи дітей, щоб вони мали змогу допомогти один одному в певних завданнях;
- уникати стереотипні погляди на навчальний процес;

- не відокремлювати батьків від навчального процесу, а навпаки створити злагоджену громаду;
- робити акцент не на конкуренцію, а на співпрацю;
- заохочувати та навчати кожного вірити у власні сили.

В Україні позитивним аспектом для впровадження інклюзивної освіти, є зацікавленість батьків дітей з інвалідністю, а також підтримка з боку громадських та благодійних організацій, діяльність яких часто пов'язана з освітнім середовищем.

Сучасними зарубіжними ученими визначено основні ознаки інклюзивного середовища:

- культивування системи ціннісного ставлення до навчання, виховання та особистісного розвитку дітей з психофізичними порушеннями, наявність ресурсного забезпечення їх життєдіяльності (нормативно-правові, програмно-методичні, інформаційні, матеріально-технічні тощо), спрямовані на реалізацію їх індивідуальних здібностей;
- визначення та реалізація філософії інклюзії, ролі освітнього закладу у галузі важливих функцій інклюзивної діяльності, загальних підходів та принципів життєдіяльності вихованців з обмеженими можливостями здоров'я щодо здійснення завдань інклюзивної освіти, а також оптимальної структури навчально-виховного процесу;
- задоволення освітніх потреб дітей з психофізичними вадами та врахування інтересів їх здорових однолітків;
- створення умов для організації безбар'єрного освітнього процесу з урахуванням особливих потреб осіб, які потребують корекції психофізичного розвитку;
- створення індивідуально-орієнтованих програм з урахуванням внесення змін щодо можливостей кожної дитини у засвоєнні загального рівня освіти;
- колективне формування інклюзивного середовища (вихователі, психологи, дефектологи, соціальні педагоги, інструктори з ЛФК, медичний персонал тощо);
- система діяльності інклюзивно-ресурсних центрів, які створюються та наявність відповідних фахівців і відіграє системно утворювальну роль щодо супроводу та побудови освітнього маршруту дитини із психофізичними порушеннями, а також точне визначення комплексу абілітаційних впливів на неї [2].

Психологам та педагогам варто навчитись слухати дитину, реагувати на те, що вона говорить, на її прохання та пропозиції, виявляти повагу до дитини та глибоке розуміння її внутрішнього світу. Важливу роль у спілкуванні відіграє зоровий контакт: потрібно перебувати на рівні очей співрозмовника. Аналізуючи роботу Д. МакГрегора та Фогельсберга можна виділити основні переваги інклюзивного середовища:

- інклюзивне середовище – це місце, де кожна дитина з особливими потребами має можливість зробити своє навчання ефективним, за допомогою складнішої та глибшої навчальної програми, яка спрямована на покращення процесу набуття певних вмінь та навичок;
- в інклюзивному освітньому середовищі діти з особливими потребами можуть демонструвати високий рівень соціальної взаємодії зі своїми ровесниками та іншими людьми, які не мають таких потреб;
- дане середовище сприяє підвищенню соціальної компетентності та вдосконалення комунікативних навичок дітей;
- відбувається посилення соціального сприйняття дітей шляхом використання у роботі спеціальних методик, які найчастіше супроводжуються груповою роботою. Варто зазначити, що робота в малій групі дозволяє дитині побачити не ваду людини, а саму людину, її сильні сторони, її можливості та почати усвідомлювати, що окрім деяких відмінностей між повноцінною дитиною та дитиною з обмеженими можливостями, є ще і багато спільного;
- формування дружніх стосунків між дітьми з обмеженими можливостями та повноцінними дітьми найчастіше відбувається саме завдяки інклюзивному середовищу. Адже за даними проведених досліджень, можна стверджувати, що діти скоріше знаходили

друзів і їхні дружні відносини були тривалішими та надійнішими все ж таки в межах інклюзивного середовища, а не сегрегованого [4].

Як вже можна зрозуміти з вищевикладеного, інклюзивне середовище створене не тільки для дітей з обмеженими можливостями, а й для будь-якої дитини, тому що при певній життєвій ситуації її можна віднести до тієї чи іншої інклюзивної групи. Для таких дітей інклюзивне середовище допомагає формувати толерантне ставлення та природне сприйняття дітей з різноманітними особливостями, налагоджувати та підтримувати дружні стосунки з іншими дітьми, які можуть чимось відрізнятись від них, формувати нестандартний підхід та винахідливість для того, щоб досягнути спільний результат. А для психологів та педагогів інклюзивне середовище допомагає в кращому розумінні тих чи інших особливостей дітей, в оволодінні різними методиками, які допомагають покращити ефективність роботи, а також в наблизненні до дитячого сприйняття та в кращому розумінні різних ситуацій.

Звісно ж, окрім переваг можна ще й виділити недоліки освітнього середовища для діток з особливими потребами. Один із головних недоліків проявляється в недосконалому законодавстві, яке обумовлює недостатню кількість механізмів, які спрямовані на розвиток та фінансування інклюзивної освіти. Вагомим недоліком є також недостатність матеріально-технічного та кадрового забезпечення інклюзивних закладів (відсутнє спеціальне допоміжне навчальне обладнання чи спеціально розроблені навчальні методики, або ж програми навчання; відсутність потрібної кількості спеціально навчених фахівців). Також недоліком можна назвати недостатню психологічну готовність як фахівців так і дітей. І, звісно ж, проблема може полягати у негативному ставленні батьків повноцінних дітей. Більшість з них вважає, що їхні діти не повинні вчитися разом з дітьми з особливими освітніми потребами, оскільки думають, що це негативно буде впливати на їхніх дітей.

На сучасному етапі, питанням переваг і користі інклюзивної освіти, займалися безліч вітчизняних і зарубіжних вчених. Створено велику кількість теоретичного і практичного матеріалу, які підтверджують користь і переваги інклюзивного освітнього середовища. Підтвердженням цього слугує успішний досвід європейської інклюзії. Це свідчить про подальшу перспективу для впровадження та удосконалення вже існуючої системи.

На нашу думку, удосконалення системи інклюзивної освіти неможливе, без гармонійного поєднання вже існуючих перевірених досвідом і часом підходів, методів, технологій з новими інноваційними підходами, які б не тільки полегшили сприйняття і засвоєння дитиною навчального матеріалу, але й забезпечили можливість для її максимальної адаптації до життя.

Позитивні зміни, при запровадженні нововведень відбуватимуться лише за умови врахування актуальних запитів та вирішення конкретних завдань навчального закладу, який їх реалізує. Аналіз ефективності інновацій підтверджується вимогливою експериментальною перевіркою. Здійснивши аналіз існуючої ситуації, приймається рішення, щодо відбору і доцільності нововведення. На етапі прийняття рішень, важливо враховувати технологічний та особистісний аспекти нового педагогічного засобу, керуючись не лише особистим баченням та уподобаннями, але й ґрунтовним аналізом практичної значущості інновації.

Інновації в діяльності системи інклюзивної освіти – це сукупність нових знань, підходів і технологій для отримання результату у вигляді послуг освіти. Інноваційні педагогічні технології в освіті відіграють істотну роль і припускають взаємопов'язану діяльність викладача й учня. Головною метою інноваційних технологій освіти є підготовка людини до життя в постійно мінливому світі. Сутність такого навчання полягає в орієнтації навчального процесу на потенційні можливості людини та їх реалізацію.

Основними перевагами використання сучасних інноваційних технологій в інклюзивному освітньому середовищі є:

- забезпечення рівності доступу до навчальної інформації та освітніх послуг усіх дітей, незалежно від їх статусу;

- сприяння та створення умов для задоволення пізнавальних потреб дітей;
- підвищення мотивації навчальної діяльності через розширення й поглиблення сфери пізнавальних інтересів;
- створення умов для навчання в оптимально зручному темпі;
- адаптованість навчальних завдань до особливостей дітей, зумовлених нозологіями хвороби;
- полегшення адаптації до нового середовища та налагодження комунікації з ровесниками та педагогами.

Проте, незважаючи на загалом позитивні результати використання сучасних інноваційних технологій в інклюзивній освіті, окремі дослідники висловлюють цілком слушні застереження про те, що використання таких технологій вимагає зміни стратегій інклюзивної освіти, модифікації змісту освіти, методів навчання; лише при належному і тривалому застосуванні, ретельному плануванні, врахуванні потреб усіх учнів та вмілому використанні учителями сучасних технологій, їх готовності до реалізації інклюзивної освіти з використанням інноваційних технологій можна досягти позитивних результатів.

Реформування та вдосконалення інклюзивної освіти потребує впровадження інноваційних технологій, які здатні модернізувати й оптимізувати навчальне середовище. Одним із основних способів модернізації, є використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема, програмних та апаратних засобів навчання.

Ми з'ясували, що використання інновацій у навчальній діяльності дітей з особливими освітніми потребами, має позитивні сторони, такі як: підтримка пізнавального інтересу і мотивації навчання; створення умов для особистісного розвитку; задоволення як освітніх так і індивідуальних потреб дитини, через можливість адаптації навчальних завдань та виборі оптимально зручного темпу, тощо. Проте, існують певні труднощі, щодо запровадження інновацій вже існуючу систему, вони стосуються необхідності модифікації змісту і методів навчання, ретельного планування і систематичного використання сучасних інноваційних технологій, підготовки учителів до використання інноваційних-інструментів для інклюзивного навчання.

Отже, ми визначили, що сучасна система інклюзивної освіти має, як свої переваги, так і недоліки. Як показує досвід країн заходу, впровадження інклюзивної освіти має високі перспективи. Проте наявні недоліки, зумовлюють потребу в реформуванні існуючої освітньої системи, на всіх рівнях. Навчальні заклади, повинні будувати освітній процес таким чином, щоб враховувати та задовольнити особливі освітні потреби всіх учнів. Створення сприятливого середовища, для розвитку можливо лише за умови врахування педагогами, психологами та іншими фахівцями усіх освітніх потреб дітей, та тісної взаємодії з їх батьками.

Список використаних джерел:

1. Выготский Л.С. Принципы воспитания физически дефективных детей : учебн. пособ. / под. ред. Т.А. Власовой. Москва : Прогресс, 1983.
2. Калініченко І. О. Сучасні підходи до організації навчально-виховного процесу в інклюзивних школах. *Імідж сучасного педагога*. 2013. № 3. С. 44–46.
3. Миронова С.П. Педагогіка інклюзивної освіти : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський, 2016. 164 с.
4. Середовище, що належить дітям: poradnik для педагогів закладів дошкільної освіти / упоряд.: Н. Софій, Ю. Найда ; за заг. ред. В. В. Засенка. Київ, 2019. 68 с. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/4726/file> (дата звернення: 26.03.2021).
5. Чайковський М. Є. Інклюзивна компетентність як складова професійної компетентності суб'єктів навчально-виховного процесу. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2012. № 2. С. 15–21.